

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ЗАШТИЋЕНА ПРИРОДНА ДОБРА СРБИЈЕ
ДИПЛОМСКИ РАД

Ментор

др Дејан Радовић

Студент

Маја Милојевић 146/17

Садржај

1. УВОД	2
2. ЗАШТИЂЕНА ПОДРУЧЈА	2
2.1. НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ	3
2.1.1. НАЦИОНАЛНИ ПАРК ФРУШКА ГОРА.....	4
2.1.2.НАЦИОНАЛНИ ПАРК ЂЕРДАП.....	5
2.1.3.НАЦИОНАЛНИ ПАРК ТАРА	7
2.1.4. НАЦИОНАЛНИ ПАРК ШАР ПЛАНИНА.....	8
2.1.5.НАЦИОНАЛНИ ПАРК КОПАОНИК	10
2.2 ПАРК ПРИРОДЕ	11
2.2.1. СИЂЕВАЧКА КЛИСУРА	11
2.2.2. ШАРГАН-МОКРА ГОРА	12
2.2.3.ПАРК ПРИРОДЕ СТАРА ПЛАНИНА.....	13
2.2.4. ПАРК ПРИРОДЕ ЗЛАТИБОР	13
2.2.5. ПАРК ПРИРОДЕ ГОЛИЈА	14
2.2.6. ПАРК ПРИРОДЕ ГРМИЈА.....	15
2.2.7. ПАРК ПРИРОДЕ РАДАН	15
2.3. СТРОГИ И СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ.....	16
2.4. ПРЕДЕЛИ ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА.....	20
2.5. СПОМЕНИК ПРИРОДЕ.....	24
2.6. ЗАШТИЂЕНО СТАНИШТЕ	25
3. СТРОГО ЗАШТИЂЕНЕ И ЗАШТИЂЕНЕ ДИВЉЕ ВРСТЕ	26
3.1. СТРОГО ЗАШТИЂЕНЕ ДИВЉЕ ВРСТЕ	26
3.2. ЗАШТИЂЕНЕ ДИВЉЕ ВРСТЕ	27
4. ПОКРЕТНА ЗАШТИЂЕНА ПРИРОДНА ДОКУМЕНТА	28
5. ЗАКЉУЧАК	29
Литература	30

1. УВОД

Када говоримо о заштићеним природним добрима ми не говоримо само о лепим пределима чији се значај огледа у прелепим погледима и туристичким дестинацијама. Заштићена природна добра имају много већи значај који се односи на очување природних станишта за биљке и животиње, што више биљног покривача као и што више подизања свести о битности природних добара за људе. Не треба да заборавимо ни о шуми плућа света, треба да им придајемо много већи значај него што то сад радимо.

За потребе овог рада сам користила званичне интернет странице, законе и мастер рад. Претраживане су релевантне базе података као што су Scobbis, Google Scholar и SCIndex до 2021. године. Претрага је вршена преко кључних речи „национални паркови”, „заштићена природна добра”, „споменици природе” на српском језику.

На основу наведеног, структура рада биће подељена на 3 сегмента. У првом сегменту говорићемо о заштићеним подручја, како се она дефинишу и шта спада у њих. У другом сегменту ће бити речи о строго заштићеним и заштићеним дивљим врстама. Коначно, у трећем делу осврнућемо се на покретна заштићена природна документа.

2. ЗАШТИЋЕНА ПОДРУЧЈА

Заштићена подручја су подручја која имају изражену геолошку, биолошку, екосистемску и/или предеону разноврсност и због тога се актом о заштити проглашавају заштићеним подручјима од општег интереса. Поред наведених вредности, дефинисана су и станишта врста птица и других врста које мењају своје место боравка, значајних у складу са међународним прописима, која се могу прогласити за заштићена подручја од општег интереса. Вредновање, односно утврђивање вредности и значаја заштићеног подручја, према Правилнику о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја врши се у односу на израженост главних природних обележја, појава и процеса од интереса за заштиту подручја, као и функције и намене подручја. Сходно томе, заштићена подручја се сврставају у 3 категорије: од изузетног (међународног, националног), великог (покрајинског/регионалног) и локалног значаја.

Заштићена подручја су класификована у 7 врста (види табелу 1), и то: строги резерват природе, специјални резерват природе, национални парк, споменик природе, заштићено станиште, предео изузетних одлика и парк природе (Завод за заштиту природе Србије,2021).

Заштићено подручје (скраћеница)	Карактеристике подручја
Строги резерват природе (СтРП)	Подручје неизмењених природних одлика са репрезентативним природним екосистемима
Специјални резерват природе (СпРП)	Подручје са неизмењеном или незнатно измењеном природом, од нарочитог значаја због јединствености, реткости или репрезентативности
Национални парк (НП)	Подручје са већим бројем разноврсних природних екосистема од националног значаја, истакнутих предеоних одлика и културног наслеђа у коме човек живи усклађено са природом
Споменик природе (СП)	Мања неизмењена или делимично измењена природна просторна целина, објекат или појава, физички јасно изражен, препознатљив и/или јединствен, репрезентативних геоморфолошких, геолошких, хидрографских, ботаничких и/или других обележја
Заштићено станиште (ЗС)	Подручје које обухвата један или више типова природних станишта значајних за очување једне или више популација дивљих врста и њихових заједница
Предео изузетних одлика (ПИО)	Подручје препознатљивог изгледа са значајним природним, биолошко-еколошким, естетским и културно-историјским вредностима
Парк природе (ПП)	Подручје добро очуваних природних вредности са претежно очуваним природним екосистемима и живописним пејсажима, намењено очувању укупне геолошке, биолошке и предеоне разноврсности

Табела број 1- Преглед врста заштићених подручја (Завод за заштиту природе Србије,2021)§

2.1. НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ

Национални парк је подручје са већим бројем разноврсних природних екосистема од националног значаја, истакнутих предеоних одлика и културног наслеђа у коме човек живи усклађено са природом, намењено очувању постојећих природних вредности и ресурса, укупне предеоне, геолошке и биолошке разноврсности, као и задовољењу научних, образовних, духовних, естетских, културних, туристичких, здравствено-рекреативних потреба и осталих активности у складу са начелима заштите природе и одрживог развоја (Закон о заштити природе, 2021). Национални паркови подразумевају један од највиших облика заштите животне средине. Заштита природе у Србији има дугу традицију. Први писани траг о томе се налази у Душановом законнику из 14. века, где се дефинише могућност и забрањује прекомерна сеча шума.

У нашој држави постоји пет националних паркова, а то су: Национални парк Ђердап, Национални парк Шар планина, Национални парк Фрушка гора, Национални парк Тара

и Национални парк Копаоник. У табели 2 је приказан преглед свих 5 националних паркова у нашој држави.

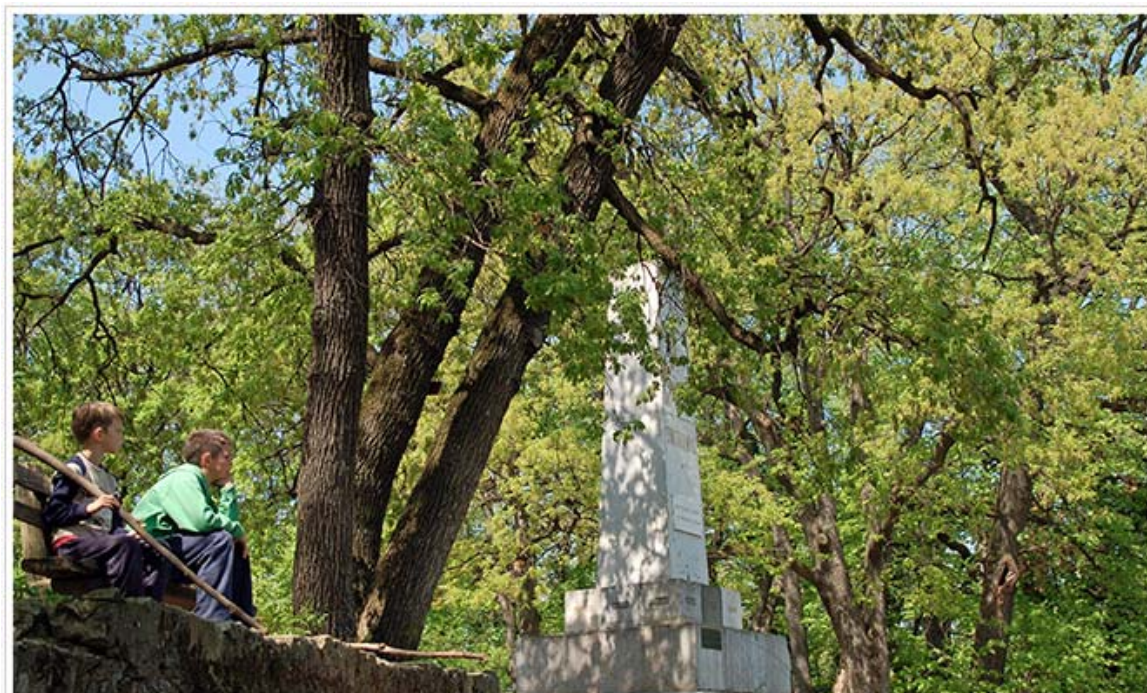
НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ								
1	Национални парк Ђердап	1974		НП	Мајданпек, Кладово, Голубац	63.786 48 00	ЛП „Национални парк Ђердап“, Доњи Милановац	Службени гласник РС 84/2015
2	Национални парк Шар планина	1986		НП	Штрпце, Призрен, Сува Река, Качаник (КиМ)	22.805 43 00	ЛП „Национални парк Шар планина“, Штрпце	Службени гласник РС 84/2015
3	Национални парк Фрушка гора	1960		НП	Бачка Паланка, Беоцини, Ииђија, Ириг, Сремска Митровица, Сремски Карловци, Шид, Нови Сад (В)	26.672 00 00	ЛП „Национални парк Фрушка гора“, Сремска Каменица	Службени гласник РС 84/2015
4	Национални парк Тара	1981		НП	Бајина Башта	24.991 82 00	ЛП „Национални парк Тара“, Бајина Башта	Службени гласник РС 84/2015
5	Национални парк Копаоник	1981		НП	Рашка, Брус	11.969 04 00	ЛП „Национални парк Копаоник“, Копаоник	Службени гласник РС 84/2015

Табела број 2- Преглед Националних паркова (Завод за заштиту природе Србије,2021)

2.1.1. НАЦИОНАЛНИ ПАРК ФРУШКА ГОРА

Национални парк Фрушка гора је први национални парк у нашој земљи основан 1960. године. Основне вредности које су довеле до његовог проглашења су флористичко и фаунистичко богатство, као и бројни културно-историјски споменици. Овај национални парк се одликује и хидрографским богатством које је представљено пре свега бројним водотоковима који припадају сливу река Дунав и Сава. Важну хидрографску, а уједно и туристичку вредност представљају термо-минерални извори. Око појединих извора су формирана бањска места попут Врдника, Старог Сланкамена и Љубе. У складу са геолошким, климатским и хидролошким карактеристикама, на простору НП Фрушка гора егзистира велики број биљних и животињских врста (Ђекић, 2015:38) . У флори Фрушке горе је регистровано преко 1.400 аутохтоних врста, од којих део њих спада у категорију ендемита. Многе од ретких врста су законом заштићене као природне реткости. Највећа пространства су под шумама – чак 90%, а преостали део је под ливадама, воћњацима и виноградима. Најзаступљеније су мешовите шумске састојине, као и шуме липе, граба и букве. Као природне реткости на Фрушкој гори је заштићено 38 врста сисара. Најважнији антропогени објекти су манастири којих на Фрушкој гори

има 16, због чега је Фрушка гора означена као „Српска Света гора“. Ту спадају: Крушедол, Петковица, Раковац, Велика и Мала Ремета, Старо и Ново Хопово, Дивша, Јазак, Гргетег, Беочин, Привина глава, Шишатовач, Кувеждин и Врдник, и изграђени су у периоду од XVI до XIX века. Због свог значаја као споменика који датирају из средњег века, стављени су под заштиту UNESCO-а. Доминантан облик туристичког промета у НП Фрушка гора представља излетнички туризам. Овај вид кретања се манифестују кроз полудневна, дневна и викенд туристичка кретања. Најпосећенија излетишта су: Чортановачка шума, Стражилово као што је приказано на слици 1, Иришки венац, Змајевац и друга (Национални парк Фрушка гора, 2013.).

Слика 1: Споменик Бранку Радичевићу на Стражилову (Национални парк Фрушка гора,2021)

2.1.2.НАЦИОНАЛНИ ПАРК ЂЕРДАП

Национални парк Ђердап формиран је 1974. године, а његово стварно проглашење уследило је тек 1983. године. Национални парк Ђердап називају и речним националним парком, будући да значајан део Ђердапа чини Дунав, а највећу и најдужу клисуру пробојницу у Европи, чудесна Гвоздена врата, самониклом ботаничком баштом и највећим европским археолошким музејом у природи. Основни природни феномен подручја Националног парка Ђердап је Ђердапска клисура, најдужа и највећа клисура

пробојница у Европи. Посебне целине представљају три кањонско клисурске долине: Голубачка (види слику 2), Госпођин вир, кањон Великог и Малог Казана, као и три котлине Љупковска, Доњомилановачка и Оршавска (Завод за заштиту природе Србије, 2021). Од планинских венаца највећи значај имају Северни Кучај и Мироч, са великим бројем крашких облика у рељефу. Од површинских крашких облика у рељефу истичку се вртаче, међу којима је најпознатија Штрбачко корито. У оквиру самог парка забележено је и 25 пећина и јама. Туристички су уређене Рајкова пећина код Мајданпека и Церемошња код Кучева. На простору Националног парка опстаје преко 1100 биљних врста и подврста. Флора Ђердапа се одликује не само разноврсношћу и богатством, него и изразитим реликтним карактером.

Слика 2- Голубачка тврђава (Тврђава Голубачки град, 2021)

Од елемената древне флоре ту су мечја леска, копривић, орах, јоргован, сребрна липа, маклен, медунац, а посебну вредност представљају шумске и жбунасте заједнице. Разноликост станишта и заједница се одразила и на фауну која попут флоре, носи обележје реликтности. На овом простору се могу срести јелен, рис, вук, шакал, сури орао, сова ушара, црна рода као и мноштво других врста. Простор Ђердапа је својим природним богатством и повољним условима за живот, одувек био привлачан као привремено или трајно станиште. У прилог томе говори већи број археолошких локалитета од којих је најстарије мезолитско насеље Лепенски вир. Датира од 8.000 до 5.500 година пре нове ере. На тераси Лепенског вира су пронађени и остаци два насеља

из млађих периода. Из периода римљана истичу се бројни културноисторијски споменици попут Диане и Трајанове табле (Ђекић, 2015: 42).

2.1.3.НАЦИОНАЛНИ ПАРК ТАРА

Национални парк Тара је основан 1981.године. Национални парк Тара покрива највећи део масива планине Таре, која се налази на крајњем западу Србије на самој граници са Босном и Херцеговином, оивичена је лактастим током Дрине између Вишеграда и Бајине Баште (Ђекић, 2015:52). Разлози за проглашење националним парком:

- Очувани шумски комплекси
- Природна популација Панчићеве оморике
- Велика разноврсност биљног и животињског света.

Тара је позната као рефугијални масив, односно прибежиште у коме су опстале многе реликтне и ретке биљне врсте. На простору ширег подручја националног парка расте преко 1100 биљних врста, што представља готово трећину укупне флоре Србије. Најистакнутије обележје биљног света Таре јесте јединствена врста, „дарица свих ендемита“ Панчићева оморика. Вегетацију овог подручја можемо најгрубље поделити на шумску и ливадску. Шумска вегетација се може рашчланити на лишћарске, лишћарско-четинарске и четинарске биљне заједнице. Лишћарско-четинарске и четинарске шуме заузимају највећи део Националног парка. Непрегледна шумска пространства сврставају Тару у једну од најшумовитијих планина Европе. Шуме Националног парка Тара спадају у највредније и најочуваније шуме Европе и један су од њених темељних феномена. Од 40 различитих шумских заједница које се могу наћи у Националном парку најраспрострањенија је мешовита шумска заједница смрче, јеле и букве. Најзаступљенија врста дрвећа на подручју парка је јела. Панчићева оморика као најпознатија биљна врста на Тари је реликтна и ендемска врста четинара, због тога се сматра „живим фосилом“ европске и балканске флоре. Оморика је у последњих 40 година заштићена од сече, према Закону о шумама, а већ 10 година „ужива и статус“ заштићене природне реткости наше флоре. Неприступачна и скривита станишта Таре омогућила су опстанак најбројнијој и најзначајнијој популацији медведа у Србији. Процењује се да се на подручју националног парка налази око 40 јединки. Многе врсте кичмењака насељавају Национални парк Тара, почев од риба, преко водоземаца и гмизаваца, птица, па до

сисара. Птице су најбројнија група кичмењака у Националном парку Тара са до сада забележених 135 врста од којих су 122 гнездарнице. Национални парк Тара се налази и на листи међународно значајних подручја за очување птица Европе. Вредност парка представљају ретке и угрожене врсте птица грабљивица попут сурог орла, сивог сокола, орла змијара и јастреба. Понекад се на Тари може видети и белоглави суп који ту долази у потрази за храном из оближњих колонија. На простору Националног парка Тара и околине, налазе се два утврђена непокретна добра (манастир Рача и локалитет „Мраморје“ у Перућцу), која подлежу специјалном режиму заштите (Национални парк Тара, 2013).

Слика број 3-Видиковац Бањска стена (Национални парк Тара, 2021)

2.1.4. НАЦИОНАЛНИ ПАРК ШАР ПЛАНИНА

Национални парк Шар планина проглашен је 1986. године. Национални парк Шар планина се простире на крајњем југу Србије, у Аутономној покрајини Косово и Метохија, дуж главног гребена, са врховима изнад 2000м надморске висине и највећим врхом Бистра (2641м). НП Шар планина представља велико и гелолшки, климатски, хидрографски, биогеографски сложено планинско подручје. Као резултат сложених

тектонских покрета, а и каснијег деловања спољашних сила, на простору Шар планине формирао је се велики број крашких, глацијалних и флувио-денудационих облика рељефа. Посебно су атрактивни сурови леднички циркови, бели снежаници, циновски бедеми каменихблокова, реке камења, вертикалне литице, дубоке клисурей кањони, 70 глацијалних и 20 нивационих језера, познатих као- „горске очи“. Шар планина се убраја у водом најбогатије планине Балканског полуострва. На сваком кораку се наилази на хладне изворе и потоке, на висикопланинске тресаве, на дивље, успенушале планинске речице које се преко каскада, слапова и водопада спуштају у долине и уливају у две највеће шарске реке- Призренску Бистрицу и Лепенац (Ђекић, 2015:56).

Слика 4: Горске очи на Шар планини (Борба за истину, 2021)

Биљни свет парка је јако разноврстан, и то захваљујући саставу тла и клими. За ову планину је карактеристична вертикална зоналност вегетације. Најнижи спрат чине састојине храстових и мешовито храстово-брезово-букових шума. На већим висинама препознатљивост дају и простране ливаде прекривене белим нарцисом. Осим флористички, парк је богат и у фаунистичком погледу. На овим просторима обитава велики број различитих врста животиња које дају предиспозиције ловном туризму. У Парку је регистровано чак преко 200 врста птица, као и 147 врста дневних лептира по чему је Шара најбогатија у Европи. Како би се заштитиле поменуте природне вредности, на овом подручју су издвојени следећи природни резервати: Ошљак (састојине мунике и молике), Големи бор (шума молике и станиште великог тетреба), Попово прасе (састојине мунике), Сува река (шума мунике) и Русеница (станиште риса). Најважнији

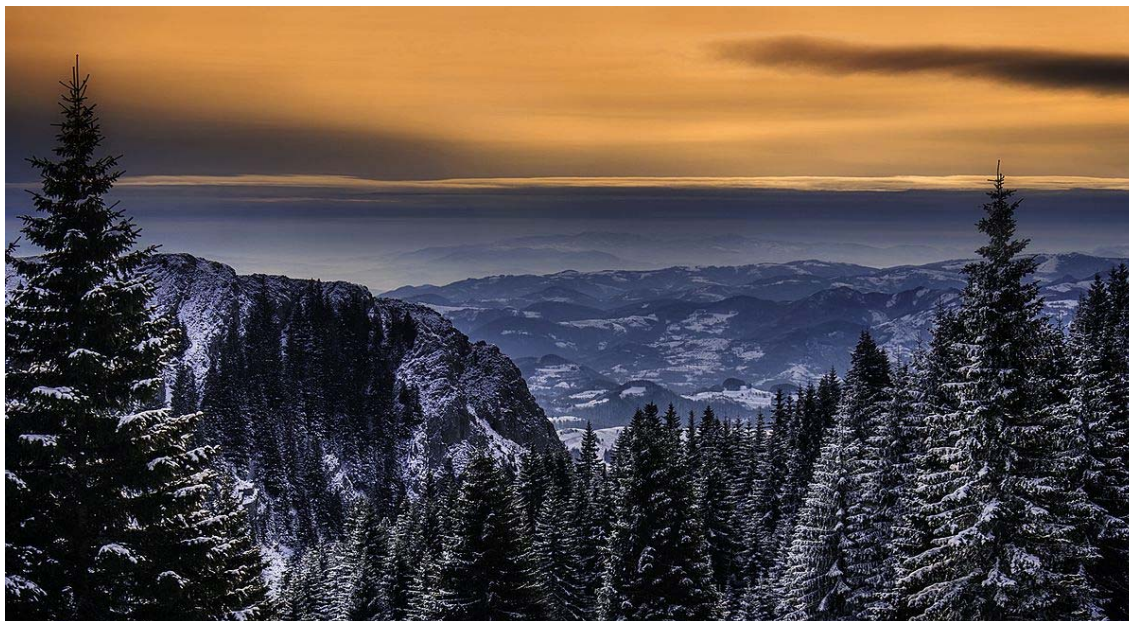
културно-историјски споменици смештени су у Призрену, због чега је он и носио назив „српска Атина“. Овај град доживео је процват у средњовековном периоду када је био престоница Цара Душана и Уроша. Од Душанових задужбина сачувани су остаци манастира Светог Архангела, а од Милутинових црква Богородице Љевишке која је сада под заштитом UNESCO-а (Завод за заштиту природе Србије, 2013).

2.1.5. НАЦИОНАЛНИ ПАРК КОПАОНИК

Национални парк Копаоник се простира на највишим и најочуванијим деловима планине Копаоник, која се уздиже у средишњем делу јужне Србије. Први пут је заштићен 1981. године. Копаоник карактерише разноврсна геолошка грађа са стенама различитог настанка и старости (серпентинити, гранити, шкриљци, мермери, андезити, кречњаци). Данашње облике рељефа Копаоника створили су, кроз дуги низ година, процеси ерозије и спирања. Копаоник није извориште великих река због релативно малих годишњих падавина али зато постоји густа мрежа малих површинских токова који потичу од бројних извора са целе површине ове планине, од којих су неки са хладном водом, неки су лековити са повећаном радиоактивношћу и минерализацијом воде. Најпознатији извори на Копаонику су: Марине воде, Крчмар вода, Пајино пресло, Јавор чесма, Казновске бачије. На подручју Копаоника налази се неколико урвинских језера (Завод за заштиту природе Србије, 2021).

Повољни природни услови овог планинског масива омогућили су развој богатог и разноврсног биљног света који су пручавали многи истраживачи, широм света, с различитих аспеката. Биљни свет је заступљен са многобројним врстама дрвећа, жбунова, зељастих биљака, цветница, папрати, маховина, лишајева, гљива од којих су многе и лековите. Високопланинска флора Копаоника заступљена је са 825 биљних врста и подврста. Када је реч о локалним ендемитима на територији НП Копаоник, живе три стеноендемичне биљне врсте. Карактеристика стеноендемичних врста је да су распрострањене на јако малом простору (неколико хектара или чак неколико ара). На Копаонику то су: Копаоничка чуваркућа, Копаоничка љубичица и Панчићева режуха. Највише делове Копаоника прекривају планински пашњаци и рудине. Вегетацијско богатство националног парка огледа се у присуству 65 биљних заједница, које указују даје ово подручје поред флористичког, значајан центар вегетацијске разноврсности Србије и Балканског полуострва. Еколошка разноврсност условила је и богатство

животињског света. У националном парку је присутно шест врста гмизаваца, од којих осам има статус заштићених врста у Србији. Фауна птица обухвата преко 170 врста. Гнездарице чине чак 90% популације. Национални парк, поред научног, еколошког и васпитно-образовног, има и туристички значај. Копаоник је највећи и најлепши зимски туристички центар у Србији. Посебну драж Копаонику дају разбацана села и старе воденице у којима се чува традиционални начин живота. На овом планинском масиву се налази и 15 непокретних културних добара (Национални парк Копаоник, 2021).

Слика 5: Детаљи из Националног парка Копаоник (Национални парк Копаоник, 2021)

2.2 ПАРК ПРИРОДЕ

Парк природе је подручје добро очуваних природних вредности са претежно очуваним природним екосистемима и живописним пејзажима, намењено очувању укупне геолошке, биолошке и предеоне разноврсности, као и задовољењу научних, образовних, духовних, естетских, културних, туристичких, здравствено-рекреативних потреба и осталих делатности усклађених са традиционалним начином живота и начелима одрживог развоја (Закон о заштити природе, 2021).

2.2.1. СИЋЕВАЧКА КЛИСУРА

Подручје Сићевачке клисуре налази се у југоисточном делу Србије, обухвата делове подручје општина Ниш и Бела Паланка. Парк природе „Сићевачка клисура“ стављен је под заштиту као подручје изузетне биолошке разноврсности и станиште или боравиште великог броја ендемичних, ендемореликтних, реликтних и ретких врста биљака и животиња, као особени пример појаве и међудејства геолошких, геоморфолошких и хидролошких процеса и као предео изражених обележја природне лепоте и успешног споја природе, људских традиционалних делатности и градитељства и културно-историјских споменика (Србија шуме, 2021). Најатрактивнији део клисуре је грандиозни Градиштански кањон са тесно склопљеним странама, које највећим делом чине вертикалне, степенасто одсечене камене литице. Ширина кањона при дну се углавном своди на речно корито Нишаве. Управо на овим литицама се гнезди један од последњих парова сувог орла у Србији. Значајно је јер се још само на њему и Јелашничкој клисури налази заједничко станиште два терцијарна реликта и балканска ендемита, српске рамонде и Наталијине рамонде (Завод о заштити природе Србије, 2021).

2.2.2. ШАРГАН-МОКРА ГОРА

Мокра гора је долина у западној Србији смештена између масива Таре и Златибора. На ову долину се надовезује Шаргански превој. Лепоти предела доприноси узбуркан рељеф са дубоко усеченим долинама и клисурама река Бели Рзав, Црни Рзав и Камишке реке, изнад којих се уздижу бројни врхови и превоји. На овом подручју се накази и велики број минералних извора. Најпознатији међу њима је извор Беле воде. Нарочита природна вредност заштићеног подручја оличена је у бујним шумским комплексима који прекривају мокрогорке падине. У оквиру великих шумских комплекса, по својој изворности и атрактивности нарочито се издвајају чисте и мешовите шуме црног и белог бора. Поред шумског, захваљујући геолошкој подлози и специфичној клими, овај простор насељава разноврсни биљни и животињски свет, док у виду мозаике распоређене планинске ливаде и пашњаци дају овом простору непроцењиву предеону вредност (Парк природе Мокра гора, 2021). Мокрогорско подручје подликује велика разноврсност фауне, с обзиром на то да се овде настањује више од 700 врста васкуларне флоре, односно 22% врста укупне флоре Србије. Укуну атрактивност предела, у хармоничном споју с очуваном природом, употпуњује нарочита техничка и туристичка атракција, пруга уског колосека „Шарганска осмица“ и етно насеље „Дрвенград“ на Мећавнику. „Шарганска

осмица“, надалеко позната по свом изузетном техничком решењу савладавања великог успона на малом одстојању, дала је Мокрој гори печат изузетности и препознатљивости (Србија шуме, 2021).

2.2.3. ПАРК ПРИРОДЕ СТАРА ПЛАНИНА

Парк природе „Стара планина“ чине делови територије града Зајечара и општина Књажевац, Пирот и Димитровград. Стара планина проглашена је за Парк природе (1997. године) као подручје изузетно вредно са становишта разноврсности биљног и животињског света и њихових заједница, те геоморфолошких, геолошких, хидролошких и хидрогеолошких особености и појава, у којем је присутан традиционални облик живота и културних добара. Парк природе „Стара планина“ је стављен се под заштиту да би се, у интересу науке, образовања и унапређења културе и одрживог привредног и демографског развоја, очували: изузетна разноврсност дивљег биљног и животињског света, коју чини 1.200 врста и подврста виших биљака, међу којима је 115 ендемичних врста, 40 врста које представљају природне реткости Србије, 50 врста које се налазе на списку угрожене европске флоре. Дугогодишња истраживања показала су да Стара планина спада у флористички најбогатије делове Србије, Балкана и Европе. Специфичан географски положај, разноврсност геолошке подлоге, надморска висина и историјски развој утицали су на изузетну разноликост биљног света овог подручја. Особеност подручја огледа се у изузетном богатству културно-историјским споменицима који датирају од претхришћанског периода од 19. века, међу којима се својом лепотом издвајају бројне српске православне цркве (Јавно предузеће за развој планинског туризма Стара планина Књажевац, 2010).

2.2.4. ПАРК ПРИРОДЕ ЗЛАТИБОР

Парк природе „Златибор“ налази се на територији општина: Чајетина, Ужице, Нова Варош и Прибој. Златибор је стављен под заштиту да би се очували геоморфолошки и хидролошки феномени изразито дисецираних терена, са маркантним долинама кањонског и клисурастог типа, очуваним екосистемима – посебно разноврсном и специфичном вегетацијом камењара и стена серпентинских клисура, борових шума,

ретких и угрожених животињских врста, као и изузетно значајног и добро очуваног споменичког и етно наслеђа. На подручју планине Златибор доминирају аутохтоне шуме црног бора и мешовите шуме црног и белог бора. У флористичком смислу, посебну вредност представљају ендемичне и реликтне, односно ретке и угрожене врсте васкуларне флоре. Специфичност флоре и вегетације је пре свега условљена утицајем серпентинске геолошке подлоге, па се на овом подручју налазе станишта бројних ретких и угрожених биљних врста – од укупно 1.044, 226 имају национални и међународни значај, 34 врсте су у категорији строго заштићених, а 112 таксона у категорији заштићених врста (Завод за заштиту природе Србије, 2021). О хидролошком богатству и разноврсности заштићеног подручја сведочи велики број репрезентативних водних појава: река, језера, водопада, слапова и извора. Једно од највреднијих подручја је свакако кањонска долина реке Увац са бројним долињским меандрима, чије су воде, према постојећим индикаторима, у првој класи квалитета. Посебну лепоту и препознатљивост заштићеном подручју даје традиционалан начин живота у старовлашком типу насеља, са дводелном брвнаром – колибом, као основним грађевинским обликом. Основну вредност представљају и утврђена непокретна културна добра: Црква брвнара у Доњој Јабланици, Црква брвнара у Доброселци и Манастирски комплекс Увац, као и неколико евидентираних добара (Србија шуме, 2021).

2.2.5. ПАРК ПРИРОДЕ ГОЛИЈА

Голија је највиша планина југозападне Србије, пружа се у дужини од 32 km у облику положеног латиничног слова „с“. Највиши врх је Јанков камен. Парк природе „Голија“ стављен је под заштиту ради очувања: вредности шумских екосистема; разноврсности предела и изванредне лепоте пејсажа; културних добара и њихове околине (манастир Студеница и манастир Градац); трајности и квалитета основних природних ресурса (воде, земљишта и биљног покривача), биолошке разноврсности: ретких, ендемичних и реликтних врста; геонаслеђа, представљеног необичним и атрактивним облицима рељефа и бројним воденим објектима и појавама у виду извора планинских водотока и тресавских језера (Србија шуме, 2021). Голију краси пространство шумског покривача. Нарочито су заступљене букове шуме. Неки делови ових шума имају карактер прашуме. Голија је сада наша најшумовитија планина, са највећим и најбољим шумским комплексима. Њене јужне падине обрасле су пространим ливадама и пашњацима. У

смрчевим шумама очувале су се тресаве као специфични и осетљиви екосистеми. Голија заједно са планином Таром представља рефугијум терцијалне флоре у Србији и значајна је као центар генетске, специјске и екосистемске разноврсности на Балкану и у Европи. Међу очуваним природним реткостима издваја се реликтна и ендемична дрвенаста врста планинског јавора, који је синоним за флору Голије. Значајни ботанички локалитети су: Дајићко језеро, Кошанинова језера, Тресава на Белим водама, Палеж, Јанков камен, Љуте ливаде, Влашки мост, Каралићи, Изубра, Бојево брдо, Девојачка вода, Одвраћеница, Бисер вода-Врањи крш-Лиса-Борје. Голија је планински масив велике биолошке разноврсности, тј. један од важних европских центара орнитолошке специјске и генетичке разноврсности. На Голији је до сада забележено 45 врста птица које спадају у групу природних реткости и регистровано је око 90 врста кандидата за Црвену књигу птица Србије. Посебна културно-историјска вредност Голије је манастир Студеница, основан крајем XII века, као главна задужбина родоначелника династије Немањића, Стефана Немање, да би временом постао најзначајнији духовни центар нове српске средњовековне државе и има највећи утицај на друштвени и културни развој земље. Манастир Градац, подигнут 1268. године, задужбина је краљице Јелене Анжујске, принцезе француског порекла и жене краља Уроша (Јаничић, 2019).

2.2.6. ПАРК ПРИРОДЕ ГРМИЈА

Парк природе „Грмија“ се налази на источном ободу великокосовске котлине у непосредној близини Приштине. Подручје Грмије је први пут заштићено 1966. године као „Шуме за излетишта“ у циљу стварања услова за одмор људи, а 1987. одлуком Скупштине општине Приштина, добио је статус регионалног парка. Због свог географског положаја и климатских услова, биљни покривач Грмије, готово 95%, чини листопадна шумска вегетација у оквиру које доминирају мезофилне букове шуме, а значајно су заступљена и термофилне храстове шуме. Ово подручје располаже богатом и разноврсном флором која је представљена реликтним, ендемичним и ендемореликтним врстама. Фауна је на овом подручју представљена са 63 врсте – водоземци, гмизавци, птице и сисари (Србија шуме, 2021).

2.2.7. ПАРК ПРИРОДЕ РАДАН

Парк природе „Радан“ се налази на југу Србије и обухвата подручје омеђено реком Топлицом на северу, Јабланицом на југу, Косаницом на западу и Лесковачком котлином на истоку. Смештен је на месту где се Динариди суочавају са Родопима, што је значајно утицало на разноврсност рељефа, сложеност геолошког састава и тектонских односа. Највиши врх Радана је Шопот. Биолошке вредности подручја изражене кроз флористички и фаунистички састав, ценотичку композију екосистема. Велика вредност подручја огледа се у присуству разноврсних шумских заједница, међу којима су најзначајније шуме сладуна и цера. Подручје Радана насељавају бројне врсте сисара, међу којима је од посебног значаја ендемична врста македонска волухарица. Разноврсност предеоних одлика Радана, који се огледају у богатству пољопривредних, шумских, ливадских (низијских, брдских, планинских) и водених екосистема, употпуњен је и културно-историјским вредностима, међу којима се истиче један од највреднијих културно-историјских налазишта ранохришћанског света - Царичин град. Неке од знаменитости које се могу посетити на планини Радан су: Ђавоља варош- скуп земљаних главутака или кула на чијим врховима се налазе камене капе; Пролом бања- позната не само као лечилиште, већ и као место за рехабилитацију, рекреацију, одмор и конгресни туризам; Водопад соко; мост тајних жеља итд. Занимљивост у вези са планином Радан је да су је звали прва српска Света гора због више од 300 цркава на самој планини и око ње. Вода која тече кроз поток на Радан планини тече узводно, за шта кажу да је оптичка варка (Србија шуме, 2021).

2.3. СТРОГИ И СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ

Строги резерват природе је подручје неизмењених природних одлика са репрезентативним природним екосистемима, намењено искључиво за очување изворне природе, генског фонда, еколошке равнотеже, праћење природних појава и процеса, научна истраживања којима се не нарушавају природна обележја, вредности, појаве и процеси.

Специјални резерват природе је подручје са неизмењеном или незнатно измењеном природом, од нарочитог значаја због јединствености, реткости или репрезентативности, а које обухвата станиште угрожене дивље врсте биљака, животиња и гљива, без насеља или са ретким насељима у којима човек живи усклађено са природом, намењено очувању постојећих природних одлика, генског фонда, еколошке равнотеже, праћењу природних

појава и процеса, научним истраживањима и образовању, контролисаним посетама и очувању традиционалног начина живота.

Специјални резерват природе може бити флористички, миколошки, шумске и друге вегетације, зоолошки (орнитолошки, ихтиолошки и други), геолошки, палеонтолошки, хидрогеолошки, хидролошки и други. Посећивање строгог и специјалног резервата природе у циљу образовања може се вршити на основу дозволе коју издаје управљач заштићеног подручја (Закон о заштити природе, 2021).

На простору Србије постоји укупно 11 букових резервата, чија је природна вредност заснована на типичности, репрезентативности, изворном карактеру и очуваности аутохтоне заједнице мезијске букве. У Србији постоји 6 резервата природе са чистом шумом букве прашумског карактера. То су: „Данилова коса”, „Фељешана”, „Кукавица”, „Винатовача”, „Голема река” и „Бусовата”.

Резерват природе „Винатовача” се налази у источној Србији, на планини Бељаници, у горњем сливу реке Ресаве, у долини потока Винатовац. Састојина букве прашумског типа заштићена је и проглашена као Строги природни резерват 1957. године. Због своје изузетности и очуваности Резерват „Винатовача” је 1986. године од стране учесника IUFRO (Међународна унија за истраживања у шумарству) оцењен као репрезентативан и представља реткост и за Европу (Завод за заштиту природе Србије, 2021).

Јелашничка клисура је заштићена ради очувања станишта природних реткости, ендемо-реликтних врста српске рамондије, Наталијине рамондије, српска вијошница. Клисура се налази у Понишављу, на десетак километара источно од града Ниша. Величином, лепотом и бизарношћу свога положаја посебно се истичу прозорци Кулина и Свети Илија. Подручје Јелашничке клисуре, као станиште бројних реликтних и ендемичних врста, има изузетан значај у проучавању историје живог света балканског простора (Србија шуме, 2021).

Клисура реке Трешњице је стављена под заштиту ради очувања једног од последњих станишта и популације природне реткости белоглавог супа и станишта других ретких и угрожених животињских врста које насељавају живописне клисуре Трешњице и Трибуће. Атрактивност овог подручја употпуњују очувани водотоци, остаци два средњевековна утврђења и етно објекти у центру села. Највећи део резервата обрастају шуме и шикаре црног граба, цера, китњака, црног бора и клеке. Ова клисура се пре свега препознаје по колонији белоглавог супа (Србија шуме, 2021).

Специјални резерват природе „Увац” налази се на југозападу Србије, у зони Старог Влаха. Ово је простор очуваних геоморфолошких феномена, односно репрезентативних облика крашког и флувиокрашког рељефа – јединствено по укљештеним меандрима Увца и његових притока, као и по великом броју подземних облика крашког рељефа (поткапина, пећина и јама) (Србија шуме, 2021). Посебно се истиче Ушачки пећински систем, најдужи пећински систем у Србији. Природна целина клисуре реке Увца представља станиште једне од најређих врста лешинара код нас, белоглавог супа. Евидентирано је око 233 јединке (по процени око 270), што представља највећу репродуктивну групу ове врсте на Балкану. Белоглави супови су успели да се одрже у рефугијалним стаништима кањонских и клисурастих делова реке Увац и њених притока. Од представника фауне, карактеристично је присуство ретких и угрожених сисара, као што су: рис, видра и слепи мишеви (Специјални резерват природе Увац, 2021).

Природно добро "Гоч-Гвоздац" представља изузетно шумовито планинско подручје, које је као карактеристичан шумски мозаик аутохтоних врста дрвећа Србије проглашен за наставно научни истраживачки центар Србије, и као такав се већ педесет година унапређује и развија. Репрезентативност овог подручја огледа се у заступљености 650 биљних врста међу којима има ендемичних, ретких, угрожених и међународно значајних. Шумски комплекс чини 25 врста дрвећа, од којих се издвајају ендемит Балканског полуострва - планински јавор и варијетет црног бора. Поред тога посебна реткост на подручју Гоча је и сачувана заједница буково-јелових шума. Захваљујући природним одликама, израженом водном богатству и сачуваним остацима раног рударења још из римског периода, ово подручје, поред приоритетне научно-истраживачке функције и полигона наставе за угледно газдовање шумама одликује се туристичким потенцијалом са доминантно здравствено рекреативним карактером (Завод за заштиту природе Србије, 2021).

Сува планина је масив са изузетним појавама и облицима крашког рељефа и ризница седимената различите старости богатих фосилном флором и фауном. До сада је на Сувој планини забележено присуство 1261 биљне врсте, што чини трећину целокупне српске флоре. Међу њима, значајан број врста је реликтне старости и ендемичног карактера. Најистакнутији представници флоре су Панчићева кандилка и српска ружа. Бројне екосистеме насељава разноврсна фауна. До сада је проучено 259 врста инсеката, 80 дневних лептира, 14 врста водоземаца и гмизаваца, 13 врста риба, 139 врста птица и 25 врста сисара. Суву планину настањују велики мрмољак (Србија шуме, 2021).

Река Милешевка је између планинских масива Златара и Јадовника формирала дивљу кречњачку клисуру дугу 24 км. Специфичан географски положај, геолошке, геоморфолошке и климатске карактеристике утицали су на то да је клисура Милешевке једно од најинтересантнијих флористичких и фитогенетских подручја на простору Србије. Да је клисура Милешевке центар диверзитета на простору западне и југозападне Србије потврђује и најјужније изоловано налазиште ендемо – реликтне „краљице“ свих четинара – Панчићеве оморике. Присуство гнездеће колоније белоглавог супа на овом подручју представља једну од најзначајнијих орнитолошких вредности простора, посебно ако се има у виду угроженост ове врсте у Србији. Ово је друга по величини колонија белоглавог супа у Србији и једна од већих на подручју Балкана. Њена заштита је од националног и међународног значаја. На улазу у клисуру налази се манастир Милешева који је основао краљ Владислав Немањић између 1219. и 1237. године, као своју гробну цркву. У Милешеви су се све до 1594. године, почивале мошти светог Саве, највећег српског светитеља. Манастир је надалеко познат и по чувеној композицији, милешевском Белом анђелу. На 2 км од манастира се налази средњевековни град Милешевац, смештен на врху стрмог и стеновитог кречњачког масива којим се завршава клисура (Завод за заштиту природе Србије, 2021).

Природно добро Јерма се налази у Југоисточној Србији и обухвата масиве Гребена и Влашке планине као и већи део слива реке Јерме (притоке Нишаве). Специјални резерват природе "Јерма" чини јединствен комплекс долина и кречњачких клисура са импозантним литицама, високим преко 700 м, са бројним пећинама, јамама, увалама, вртачама и остењацима. Од животињских врста на заштићеном подручју је евидентирано 110 врста птица, 25 врста сисара, 11 врста водоземаца и гмизаваца, 9 врста риба, 181 врста лептира, 27 врста пипа, 2 врсте псеудоскорпија и други бескичмењаци. Посебно је значајно присуство већег броја ретких или угрожених заштићених врста птица и сисара. У природном добру живи или се повремено среће 44 врсте птица од међународног и 52 врсте од националног значаја заштите. Најзначајније птице гнездарице с аспекта заштите су сури орао и риђи мишар. Изузетној предеоној разноврсности и лепоти посебну атрактивност дају изразити геоморфолошки облици, бројни спелеолошки објекти, али и интересантни и значајни хидрографски феномени и процеси. Вредности хидрографско-хидролошких појава су изражене кроз разноврсност подземних и површинских вода, крашких извора и термоминералних вода специфичног састава. Као посебно значајни спелеолошки објекти издвајају се пећина Ветрена дупка и јама Пештерица. У клисури се

надомак села Поганово налази манастир са црквом Св. Јована Богослова. Подигнут је током XIV века, у време српске средњовековне државе (Србија шуме, 2021.).

Ртањ је издвојена планинска целина изузетних геолошких, геоморфолошких, биолошких, историјских и естетских вредности. Посебну вредност представља специфичан крашки рељеф стрмих падина, са дубоким јамама и доминантним купастим врхом Шиљак, од којег се под различитим угловима спуштају планинске падине. Нарочито су интересантни крашки облици рељефа са бројним дубоким јамама. Падине окренуте северу су углавном обрасле шумама. Својом лепотом и старошћу се издваја мешовита заједница јеле и букве, која допире до самог Шиљка. Падине окренуте југу су обрасле заједницама камењара, пашњака и жбуња. Од животињских врста је нарочито интересантан кратконоги гуштер, који има статус строго заштићене врсте у Србији. Ртањ је 2018. године проглашен Специјалним резерватом природе од старне државе због ендемичне и реликтне флоре и фауне као и специфичног облика и састава рељефа. Ртањ је пре свега омиљено туристичко место за планинаре аматере. Од почетка априла па до краја октобра пењање до врха Шиљак организују не само планинарска удружења већ и обично грађанство. У зимским месецима због оштрих климатских услова врх посећују само озбиљнији планинари. Поред планинарења Ртањ је познат по разним истраживањима која су вршена на њему да бу се утврдило да ли је настао природним или вештачким путем (Србија шуме, 2021.).

Строги резерват природе "Кукавица", највећи резерват чисте букове шуме, аутохтоне, спонтано развијене шумске заједнице потпуног склопа, повољних станишних услова, са стаблима букве старости око 140 година. Простире се на југоистоку Србије на обали Јужне Мораве, у Пчињском и Јабланичком округу. Очуваност састојине прашумске структуре у резервату природе „Кукавица“ основа је за очување геофонда букве и њених заједница (Завод заштити природе Србије, 2021.).

2.4. ПРЕДЕЛИ ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА

Предео изузетних одлика је подручје препознатљивог изгледа са значајним природним, биолошко-еколошким, естетским и културно-историјским вредностима, које се током времена развијало као резултат интеракције природе, природних потенцијала подручја и традиционалног начина живота локалног становништва.

Предео изузетних одлика може бити природни предео изузетних одлика и културни предео изузетних одлика.

Природни предео изузетних одлика је подручје значајне биолошко-еколошке и естетске вредности где традиционални начин живота локалног становништва није битније нарушио природу и природне екосистеме.

Културни предео изузетних одлика је подручје значајне предеоне, естетске и културно-историјске вредности које се током времена развијало као резултат интеракције природе, природних потенцијала подручја и традиционалног начина живота локалног становништва (Закон о заштити природе, 2021.).

Предео изузетних одлика Озрен-Јадовник одликује очувана природа, изузетно рашчлањен рељеф са великом динамиком падина изобразаних клисурама и кањонима река и потока, непрегледна пространства под ливадама и пашњацима, изузетно атрактиван пајзаж као и изражена геолошка и биолошка разноврсност. Простор одликује и специфичан рурални амбијент, са вредним објектима етно наслеђа који представљају одраз духовности и живота становништва, и веома вредно културолошко наслеђе (Завод за заштиту природе Србије, 2021). Међу најзначајнијим вредностима природног добра свакако су геоморфолошке одлике терена. Биолошке вредности подручја изражене кроз разнолик флористички и фаунистички састав. Од биљних врста, као изузето значајне могу се издвојити линцура, нарцис и равностранни звончић. Ова област се издваја као један од центара диверзитета васкуларне флоре и вегетације не само Србије већ и читавог Балкана и Европе. Међународни значај овог подручја већ је препознат па је подручје Озрена идентификовано као подручје од међународног значаја за биљке (IPA – Important Plant Area). Значајан део заштићеног подручја се налази под шумском вегетацијом. У заштићеном подручју констатовано је преко 100 врста птица, а скоро све врсте су гнездарице. Пејзажне карактеристике се оцењују као изузетно атрактивне. Клисуре и кањони, усечени у падине Озрена и Јадовника су практично неприступачни и остављају утисак праве нетакнуте дивљине. Насупрот томе, питомо Тичје Поље и скоро равна и под бујном травом површ Јадовника пружају потпуно другачију слику. Старовлашки тип насеља, са дводелном брвнарком као основним грађевинским обликом може се наћи у живописним засецима овога краја. Поред тога што су у највећем броју случајева задржали првобитни изглед с почетка прошлог века, очувана је и унутрашња структура сваког од овдашњих сеоских насеља. Посебно вредни објекти народног градитељства

(стамбени и помоћни) налазе се у засеоку Тичије Поље, које се налази у процедури заштите као културно добро (Србија шуме, 2021.).

У централном делу Србије река Западна Морава је, пробијањем кроз масиве Овчара и Каблара, усекла јединствену клисуру која је 2000. године заштићена као Предео изузетних одлика „Овчарско–Кабларска клисура“. Река, успоравајући свој ток у судару с литицама Овчара и Каблара, гради три јединствена меандра, те клисура представља геоморфолошки феномен нарочитих природних вредности. Клисуре не представљају само геоморфолошке феномене, већ и специфичне екосистеме који су уточишта ретке и реликтне флоре и вегетације. Овчарско–Кабларска клисура са својом разноврсном вегетацијом представља прави „музеј у природи“ где су присутне комбинације заједничког живота биолошки различитих дрвенастих врста. Овде се јављају очуване реликтне полидоминантне шумске заједнице, а забележено је и присуство терцијарних реликата (Завод за заштиту природе Србије, 2021). Поред природних вредности, јединственом и атрактивном Овчарско–Кабларску клисуру чини 11 средњовековних манастира који су распоређени поред Западне Мораве или расути по падинама Каблара и Овчара. На левој страни Западне Мораве налазе се Благовештење, Илиње, Савиње, Никоље, Успење и Јовање, а на десној Сретење, Тројица, Преображење, Вазнесење и Ваведење. Ово заштићено подручје једно је од ретких где се повезују и сједињују природне карактеристике и културна баштина, чинећи јединственост предела. Због присуства великог броја врста птица ово подручје издвојено је као међународно значајно подручје за птице – ИВА подручје (Important Bird Areas) (Србија шуме, 2021.).

Предео "Лептерија-Сокоград" је подручје изванредне пејзажне разноликости са атрактивним геоморфолошким облицима и појавама, богатом и разноврсном флором и фауном и културно-историјским вредностима (средњовековно утврђење Сокоград, културно добро од великог значаја). Основна карактеристика предела изузетних одлика је живописна клисура Моравице, средњовековно утврђење у њој, висок степен очуваности природе и значајне површине под шумама у којима се издвајају реликтне полидоминантне заједнице. На најистуренијем кречњачком рту налазе се остаци средњовековног монументалног утврђења Сокоград. Недалеко од града откривени су остаци мале средњовековне цркве (Завод за заштиту природе Србије, 2021.) .

Подручје Космаја се налази педесетак километара јужно од Београда, у његовом административном подручју. Космај и његова шира околина представљају подручје од посебног културно-историјског значаја, са већим бројем заштићених културних добара,

евидентираних споменичких објеката и утврђених значајних места. У заштићеном подручју истичу се културно-историјске вредности манастира: Кастаљан, Павловац, Тресије. Подручје располаже и неочекивано високим степеном биолошке разноврсности, односно богатим фондом живог света са бројним представницима сврстаним у природне реткости, угрожене, реликтне и ендемичне врсте. Иако релативно ниска планина, Космај се одликује присуством појединих биљних врста које су на подручју Србије ретке и угрожене, а његов биљни покривач представљен је пре свега шумском вегетацијом. Висок је проценат фауне сисара стављене на прелиминарни списак за Црвену листу кичмењака Србије (Србија шуме, 2021.).

Авала је најсевернија шумадијска планина и својом висином од 506 м н.в. истиче се у ширем подручју Београда. Позната је по лежштима минералних сировина још из античког и преантичког доба и данас се налазе бројни остаци рударске делатности. На Авали се налазе бројни споменици везани за историју српског народа. Истичу се споменик Незнаном јунаку (културно добро од изузетног значаја), споменик Васи Чарапићу и погинулој руској војној делегацији. Готово 70% укупне површине прекривено је шумом која је представљена у оквиру висинског региона станишта храста и букве, а представљена шумским заједницама сладуна и цера са костриком, китњака и граба, китњака и црног јасена, брдске букве и друго. Од укупне флоре Авале 15% је признатих и познатих лековитих биљака (Србија шуме, 2021.).

Река Градац, притока Колубаре, тече ваљевском подгорином, где на простору Лелићког, односно Ваљевског краса усеца дубоку клисурасто – кањонску долину у дужини од скоро 23 км. Клисура реке Градац представља врло атрактивну амбијеталну целину и један од најатрактивнијих простора у овом делу Србије. Пејсажне карактеристике се огледају пре свега геоморфолошким одликама клисуре. Без обзира на непосредну близину Ваљева, економског центра овог дела Србије, клисура је у највећој мери остала очувана од изградње и других облика деградације, што у укупним пејсажним карактеристикама овог природног добра заузима посебно место (Туристичка организација Ваљево, 2021). Поред појединих делова клисуре који су скоро непроходни или оних питомијих у којима се свило по неколико сеоских домаћинстава са уредно обрађеним њивама, воћњацима и ливадама, пажњу привлачи околина манастира Ћелије. Пространи природни амфитеатар затворен на истоку литицама, велики комплекс шуме, живописни ток Градца и мир и тишина који овде владају остављају на сваког посетиоца незабораван утисак. Посебан квалитет клисуре јесте велики број просторно малих

локалитета који се високо вреднују у погледу амбијеталних вредности, као и многи природни видиковци, односно, узвишења са којих је могуће сагледати не само поједине делове клисуре већ и ширу околину. Животињски свет ове клисуре је разноврстан, У водама ове реке срећу се поточна пастрмка, липљан, златни вијун, а у шумама и на камењарима, између осталих, велика сеница, пупавац, чешљугар, царих, глуvara (Завод за заштиту природе Србије, 2021.).

2.5. СПОМЕНИК ПРИРОДЕ

Споменик природе је мања неизмењена или делимично измењена природна просторна целина, објекат или појава, физички јасно изражен, препознатљив и/или јединствен, репрезентативних геоморфолошких, геолошких, хидрографских, ботаничких и/или других обележја, као и људским радом формирана ботаничка вредност од научног, естетског, културног или образовног значаја. Споменик природе може бити геолошки (историјскогеолошко-стратиграфски, палеонтолошки, петролошки, седиментолошки, минералолошки, структурногеолошки, хидрогеолошки и други), геоморфолошки, спелеолошки (пећина, јама и друго), хидролошки (цео или део водотока, слап, језеро, тресава и друго), ботанички (ретки или значајни примерци биљног света, појединачно стабло или скупина стабала, дрвореди, паркови, арборетуми, ботаничке баште и друго) (Закон о заштити природе, 2021.).

Према Решењу о проглашењу заштићеног подручја „Миљаковачка шума“, природно добро „Миљаковачка шума“ проглашено је за заштићено подручје због значајних еколошких и просторних функција у систему зелених површина и повезивању зелених коридора Београда ради заштите и унапређења биолошке и предеоне разноврсности шумског комплекса, као и очувања састојине сладуна и цера карактеристичне за простор шумадијског дела Србије. Миљаковачка шума једна је од деветнаест очуваних парк шума на територији града Београда (Градска општина Раковица, 2021). По положају унутар града и очуваности природне структуре чини важан просторни природни екосегмент. Данас Миљаковачка шума има веома значајну улогу и истакнуте вредности за заштиту, са аспекта очувања целовитости и намене површине, унапређења природних вредности и обнављања врста, као и обезбеђивања високог нивоа квалитета живљења. Миљаковачка шума као јединствена целина обухвата: 105 биљних таксона, 284 врсте

фауне од тога инсекти 184 врсте, водоземци и гмизавци 11, птице 58 и сисари 31 врсту. Присуство кострике реликтне врсте која је законски заштићена (Србија шуме, 2021.).

Слика 6: Миљакочачка шума (Градска општина Раковица, 2021)

2.6. ЗАШТИЋЕНО СТАНИШТЕ

Заштићено станиште је подручје које обухвата један или више типова природних станишта значајних за очување једне или више популација дивљих врста и њихових заједница.

Циљ заштите станишта је:

- 1) заштита угрожених и ретких типова станишта, екосистема и/или аутохтоних дивљих врста на националном и/или међународном нивоу;
- 2) обезбеђивање повољног стања популација аутохтоне дивље врсте и/или врста;
- 3) омогућавање несметаног одвијања неке од животних фаза аутохтоних дивљих врста (мрешћење, парење, гнежђење, подизање младунаца, презимљавање и друго);
- 4) заштита крајње угрожених и рањивих врста;
- 5) омогућавање протока гена између популација врсте;
- 6) обезбеђивање миграторних путева и одморишта;

7) омогућавање научних истраживања, управљања популацијама и образовања (Завод за заштиту природе Србије, 2021.).

Табела: Преглед заштићених станишта у Србији (Извор: Централни регистар заштићених природних добара)

ЗАШТИЋЕНА СТАНИШТА								
Р.б.	Назив заштићеног подручја (ЗП)	Година првог проглашења	Врста ЗП на основу Закона до 2009.	Врста ЗП на основу Закона од 2009.	Општина / Град	Површина ЗП у ha / ar / m ²	Управљач ЗП	Службено гласило у којем је објављен акт о заштити ЗП
1	Мали вршачки рит	2013		ЗС	Вршац (В)	931 20 00	ЈКП "Други октобар", Вршац	Службени лист општине Вршац 10/2013
2	Бара Трсковача	2011		ЗС	Рума (В)	168 7 15 44	Туристичка организација општине Рума, Рума	Службени лист општина Срема 26/2011
3	Гљиве Аде Циганилије	2013		ЗС	Београд-Чукарица	21 34 00	ЈП "Србијашуме", Шумско газдинство "Београд", Београд	Службени лист града Београда 57/1
4	Велико блато	2016		ЗС	Београд-Палилула	293 68 75	Друштвено предузеће за производњу, прераду и промет рибе- Шарански рибњак "МИКА АЛАС", Београд	Службени лист града Београда 37/2016
5	Бресничка слатина	2018		ЗС	Прокупље	4 23 71	ЈКП "ХАМЕУМ", Прокупље	Службени лист општине Прокупље 3/2018
6	Папчевачке аде	2019		ЗС	Папчево (В)	1.309 25 00	ЈП „Војводинашуме“, Пертоварадин	Службени лист града Папчева 9/2019

Табела 3- Преглед заштићених станишта у Србији (Завод за заштиту природе Србије, 2021)

3. СТРОГО ЗАШТИЋЕНЕ И ЗАШТИЋЕНЕ ДИВЉЕ ВРСТЕ

3.1. СТРОГО ЗАШТИЋЕНЕ ДИВЉЕ ВРСТЕ

Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива обухваћено је 2633 дивљих врста. Ради очувања биолошке разноврсности и природног генофонда, односно врста које имају посебан значај за

Републику Србију са еколошког, екосистемског, биогеографског, научног, здравственог, економског и другог аспекта, Правилником су утврђене и мере заштите строго заштићених и заштићених врста и њихових станишта. Строго заштићене и заштићене дивље врсте, које се заједнички називају заштићене врсте, одређују се на основу националних и међународних црвених листа или црвених књига, потврђених међународних уговора, стручних налаза и/или научних сазнања. У Прилогу I овог Правилника наведене су строго заштићене дивље врсте биљака, животиња и гљива. То су врсте које су ишчезле са територије Републике Србије, врсте враћене програмима реинтродукције, крајње угрожене, угрожене, реликтне, локално ендемичне, стеноендемичне и међународно значајне и заштићене дивље врсте. Број строго заштићених дивљих врста је 1783 од чега су чак 1042 врсте животиња, са најбројнијим бескичмењацима. Међу строго заштићеним врстама је 50 врста сисара, 307 врста птица, 18 врста водоземаца и 18 врста гмизаваца, 38 врста риба и 610 бескичмењака. Осим тога, строго је заштићено 75 врста гљива и лишајева, 641 врста биљака (маховина, папратњача о семењача) и 25 врста алги (Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, 2021).

3.2. ЗАШТИЋЕНЕ ДИВЉЕ ВРСТЕ

У Прилогу II Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива наведене су заштићене дивље врсте које у природи тренутно нису угрожене у мери да им прети опасност да нестану или постану критично угрожене. То су рањиве, ендемичне, индикаторске, кључне и кишобран врсте, реликтне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, као и врсте које нису угрожене али се због њиховог изгледа могу лако заменити са строго заштићеним врстама. Међу овим врстама су и дивље врсте од економског значаја које се могу сакупљати на основу дозволе коју издаје Министарство надлежно за послове заштите животне средине, а које би неконтролисано експлоатацијом или уништавањем станишта могле бити угрожене. Укупно 860 дивљих врста биљака, животиња и гљива има статус заштићених врста, од чега су 253 врсте животиња (30 врста сисара, 35 врста птица, 2 врсте гмизаваца, 3 врсте водоземаца, 29 врста риба и 154 врсте бескичмењака), 37 врста гљива и лишајева и 570 врста биљака (Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, 2021).

4. ПОКРЕТНА ЗАШТИЋЕНА ПРИРОДНА ДОКУМЕНТА

Покретна заштићена природна документа су делови геолошког и палеонтолошког наслеђа, као и биолошка документа који имају изузетан научни, образовни и културни значај.

Покретна заштићена природна документа могу бити:

- 1) сви примерци холотипова, синтипова и генотипова фосила, као и типске врсте фосила;
- 2) сви појединачни минерали и/или кристали и минералне друзе на лежишту;
- 3) сви холотипови и синтипови фосила, типске врсте фосила појединачних минерала и кристала;
- 4) миколошке, ботаничке и зоолошке збирке, као и појединачни конзервирани препарати органских врста, њихови холотипови и синтипови (Завод за заштиту природе Србије, 2021).

Тренутно није проглашена заштита ни једног покретног природног документа.

5. ЗАКЉУЧАК

Србија је једна од земаља која се може похвалити огромним природним потенцијалом. Наша земља је пуна прелепих пашњака, шума, извора лековите воде, мноштва различитих врста специфичних животиња и биљака. Као што је приказано у дипломском раду, одређена подручја проглашена су заштићеним, различитим степенима заштите. Можемо закључити да су национални паркови од велике важности за опстанак многих животињских и биљних врста. Друштвена заједница, односно пре свега човек са својим активностима на различите начине уништава природу и њена добра, па је одрживо коришћење природних ресурса и њихово очување један од приоритетних задатака целокупне друштвене заједнице. Природна добра, као што знамо, могу се поделити на обновљива и необновљива, с тим у вези потребно је њихову употребу ограничити и рационално распоредити, како би у њиховом коришћењу могле да уживају и будуће генерације. Пре свега, потребно је пробудити свест код људи у Србији, о томе које су све угрожене врсте животиња и биљака, као и који је њихов значај и допринос опстанку природе какву данас знамо. Па самим тим, треба усмерити њихово понашање и уколико је потребно санкционисати сваку врсту непрописног понашања. Заштита животне средине и њених природних добара постаје једна од актуелних питања последњих неколико година. Дobar пример из праксе у нашој држави може се видети у последње време, а пре свега у Београду, ради се на повећаној рециклажи отпадних материја, чиме се постиже њихова поновна употреба, уместо њихово одлагање у одређене делове природе. Можемо закључити да природа и природно добро дарују човеку сва потребна средства за живот, па је самим тим логично да човек схвати битност природе, поштује њене вредности и њене плодове, јер уколико постанемо свесни ове потребе, можемо доћи до ситуације да иста та природа, која нам дарује мноштво добара, постане једна од наших највећих непријатеља, а да за то будемо одговорни лично ми, становници ове планете.

Литература

Аврамовић, Д., Петковић Илић, А. (2018). Правне мере заштите и очување природних ресурса националних паркова Србије. Ниш: Факултет заштите на раду

Bird life International (2021). Посећено 7.октобра, 2021. Доступно на <https://www.birdlife.org/papers-reports/important-bird-and-biodiversity-areas-in-danger-priority-sites-for-immediate-action-2014/>

Градска општина Раковица (2021). Посећено 7.октобра, 2021. Доступно на <https://rakovica.rs/>

Ђекић, Т. (2015). Национални паркови Србије у функцији заштите животне средине. Мастер рад. Ниш: Природно-математички факултет, Департман за географију.

Завод за заштиту природе Србије (2021). Посећено 1. октобра, 2021. Доступно на <https://www.zzps.rs/wp/zasticena-podrucja/>

Закон о заштити природе (2021). Београд: Службени гласник бр., 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр., 14/2016, 95/2018 – др. закон и 71/2021. Посећено 1.октобра, 2021. са https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prirode.html

Закон о националним парковима (2021). Београд: Службени гласник, бр. 84/2015 и 95/2018 – др.закон. Посећено 29. септембра са <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-nacionalnim-parkovima.html>

Закон о шумама (2021). Београд: Службени гласник бр. 46/91. Посећено 7. октобра, 2021. Доступно на <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-sumama-republike-srbije.html>

Јавно предузеће за развој планинског туризма Стара планина, Књажевац (2021). Посећено 6. октобра, 2021. Доступно на <http://www.jpstaraplanina.rs/cir/o-nama/>

Јаничић, Г. (2019). Учинимо видљивим еколошке мреже и заштићена подручја. Посећено 4. октобра, 2021., са <https://ekolist.org/park-prirode-golija/>

Национални парк Фрушка гора (2021). Посећено 5. октобра, 2021. Доступно на <https://www.npfruskagora.co.rs/>

Национални парк Тара (2021). Посећено 5. октобра, 2021. Доступно на <https://www.nptara.rs/>

Парк природе Мокра гора (2021). Посећено 3. октобра, 2021. Доступно на <https://www.parkprirodemokragora.org/index.php/kontakt>

Правилник о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја (2021). Београд: „Службени гласник РС“ бр. 97/2015-59. Посећено 6.октобра, 2021. Доступно на <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2010/5/3/reg>

Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива (2021). Београд: „Службени гласник РС“ бр. 98/2016

Специјални резерват природе Увац (2021). Посећено 7. октобра, 2021. Доступно на <http://www.uvac.org.rs/>

Србија шуме (2021). Посећено 30. септембра са <https://srbijasume.rs/zasticena-podrucja/pregled-zasticenih-podrucja/parkovi-prirode/>

Србија шуме (2021). Посећено 30. септембра са <https://srbijasume.rs/zasticena-podrucja/pregled-zasticenih-podrucja/spomenici-prirode/>

Туристичка организација Ваљево (2021). Посећено 4. октобра. Доступно на <http://tov.rs/reka-gradac-2>